

STJEPAN VUKUŠIĆ

NAGLASCII GLAGOLSKIH OBLIKA¹

Pedagoški fakultet u Puli
Sveučilišta u Rijeci
HR 52000 Pula

Izvorni znanstveni rad
UDC: 808.62–473:801.25
Ur.: 1991–09–17

Posebnost naglasnoga sustava zapadne novoštokavštine osobito je izražena u glagolskim oblicima. Rad navodi popis reprezentativnih naglasnih uzoraka za sve glagolske oblike.

Unutar sveukupne novoštokavštine zapadno se novoštokavsko naglašavanje najviše uposebilo u glagolskom sustavu, i to na obje razine svoga postojanja: na organskoj i književnojezičnoj. To je zato što su se u glagola stekli učinci svih čimbenika uposebljavanja zapadnoga novoštokavskog naglašavanja, a to su:

1. odrednice jezičnog ustrojstva zapadnog dijalekta i drugih idioma s istosmjernim razvojem – ikavski izgovor, gubljenje dočetnoga –i u infinitivu, odsutnost fonema h, prijelaz l u a na kraju riječi;

2. nepostojanje određenih naglasnih alternacija, posebice međuslogovnih (koje su nekoć mogle postojati);

3. rasterećivanje sustava ukidanjem određenih naglasnih alternacija,

4. sve drugo što ide u organski razvoj naglasnoga sustava ili traži njegove prilagodbe.²

Neki se od tih činitelja javljaju samostalno, a neki se uzajamno prepleću i preklapaju. Budući da ovaj rad, s obzirom na svoju normativnu svrhu, ne bi podnio dublje ulaženje u povijest jezika i dijalektologiju, svi će se čimbenici davati u općijim određenjima i pretežno glede njihova krajnjeg učinka u pojedinim glagolskim oblicima.

Sad će se izložiti sve što je značajno za pojedine glagolske oblike a potom će se prijeći na samu tipologiju.

Infinitiv

U zapadnom se dijalektu i drugim idiomima s istosmjernim razvojem već od 14. stoljeća gubi dočetno –i u infinitivu. Tako pokraćen taj oblik stekao je na

penultimi silinu s bivše ultime. A to je opet, u skladu s autonomnim razvojem samoga naglasnog sustava, dovelo do novih promjena i novih odnosa na organskoj i književnoj razini zapadnoga novoštokavskog naglašavanja. Krajnji ishod tih procesa jesu sljedeći reprezentativni naglasni infinitivi: pēći–ispeći, vūći–pòvūći, íći–nàíći... Takvi se glagoli ovdje navode abecednim redom: dōpeći, dōplesti, dōsēći, dōtaći, dōteći, dōtūći, íći, ispeći, istaći, isteći, istūći, izāći, izbosti, izdūpsti, izíći, izlēći, izlēći se, izmaći, izmaći se, izmesti, izmēsti, iznāći, iznēmoći, izrāsti, izreći, izvesti,³ izvesti se, izvēsti, izvřsti se, izvūći, izvūći se, māći, māći se, mēsti, mēsti se, mēsti, mimōići, mimōići se, mōći, nābosti, nābosti se, nāći, nāći se, nādāći, nādíći, nādvesti, nādvesti se, nāgřepsti, nāíći, nāleći, nālēći, nāmaći, nāpeći, nāplesti, nāprēći se, nārāsti, nāreći, nātaći, nātaći se, nāteći, nātrēsti, nātūći, nāvesti, nāvesti se, nāvēsti, nāvřsti, nāvūći, nāzēpsti, nēmoći, òbāći, òbíći, òbosti, òbresti, òbūći, òbūći se, òdmaći, òdmoći, òdrāsti, òdreći, òdvesti, òdvesti se, òdvūći, òmaći, òmaći se, òmesti, òmēsti, òmēsti se, òpeći, òpeći se, òplesti, òpteći, òteći, òtrēsti, òtūći, òvēsti, òvřći, òvrijēći, òzēpsti, òžeći, pēći, plēsti, pōbosti, pōbosti se, pōći, pōdāći, pōdbosti, pōdíći, pōdleći, pōdmaći, pōdmesti, pōdrāsti, pōdreći, pōdvesti, pōdvesti se, pōdvūći, pōdžeći, pōmesti, pōmēsti se, pōmoći, pōdmaći, pōpeći, pōplesti, pōprōći, pōrāsti, pōreći, pōreći se, pōsēći, pōtaći, pōteći, pōtēći, pōtpeći, potpōmoći, potpōmoći se, pōtrēsti, pōtūći, pōtūći se, pōvřći, pōvřsti, pōvūći, pōvūći se, pōžeći, prēmaći se, prēmoći, prenēmoći, prenēmoći se, preòbūći, preòbūći se, prēpeći, prēplesti, prēsvūći, prēsvūći se, prēteći, prētūći, prēvesti, prēvesti se, prēvēsti, prēvūći, prībosti, príći, prídōći, prileći, prīmaći, prīmaći se, pripeći, prīrāsti, prisēći, pritaći, pritēći, pritūći, prīvesti, prīvūći, prīvūći se, prōbosti, prōći, prōći se, prōíći, prōmaći, prōnāći, prōrāsti, prōreći, prōteći, prōtrēsti, prōtūći, prōvesti, prōvesti se, prōvūći, prōvūći se, rāstāći, rāsteći, rāsti, rāstrēsti, rāstrēsti se, rāstūći, rāzřepsti, rāzíći, rāzlēći, rāzmaći, rāzmaći se, rāzmesti, rāzmēsti se, rāzrāsti, rāzreći, rāzvesti, rāzvēsti, rāzvřsti, rāzvūći, rāžeći, rēći, sāći, sàplesti, sàvesti, sàžeći, sīći, slēći, slēći se, smāći, smēsti, smēsti, smōći, snāći, snāći se, splēsti, splēsti se, spōtaći, sprēći, stāći, stēći, stēpsti se, strēsti, strēsti se, stūći, svēsti, svēsti se, svūći, svūći se, tēći, tēpsti, trēsti, trēsti se, tūći, tūći se, ùbosti, ūći, ūći, ūleći se, ūmaći, ūmaći se, ūmesti, ūníći, ūpeći, ūpeći se, ūplesti, ūplesti se, ūreći, ūstāći, ūstrēsti, ūstrēsti se, ūteći, ūtūći, ūvesti, ūvesti se, ūvřsti, ūvūći, ūzēpsti, ūzíći, ūzmaći, ūzmaći se, ūzrāsti, ūzvesti, ūžeći, ūžeći se, vēsti, vřći, vřijēći, vřsti se, vūći, vūći se, zābosti, zābrēći, zāřepsti, zāleći, zālēći, zālēći se, zāíći, zāmaći, zāmaći se, zāmesti, zāmēsti, zanēmoći, zāpeći, zāplesti, zāplesti se, zāprēći, zārāsti, zāreći se, zātaći, zāteći, zātūći, zātūći se, zāvesti, zāvēsti, zāvūći, zāvūći se, zbōsti, zēpsti, žēći.

Odnosi su oslabljenog prenošenja naglaska posve jednostavni: pēći–ispeći, rāsti–izrāsti, íći–nāíći...

Uza sve ove reprezentativne naglaske valja uzeti u obzir i dubletne likove koji su ishod druge dijalekatske osnovice i različite povijesti: pēći–ispēći, rāsti–izrāsti, íći–nāíći. Takvi su naglasni rabljeni u hrvatskom književnom jeziku u prijevodima klasičnih tekstova a živi su i danas u govoritelja ijekavskih govora.

Mogao bi se sada tko zapitati zašto su ti glagoli obrađeni pod naslovom infinitiv kad se o tome može govoriti, a i govorit će se, u tipološkoj klasifikaciji glagola.

Razlog je za obradu tih glagola na ovome mjestu u tome što pojava o kojoj se govorilo – pokrata infinitiva i s time vezane naglasne prilagodbe – prelazi okvire jednog tipa i svodi se na razvojne procese u obliku, tj. infinitivu kad on ispuni određene uvjete: pripadnost prvoj glagolskoj vrsti, prijašnji naglasak na ultimi, a po njenu iščeznuću na penultimi. Ukratko: proces je obuhvatio više tipova i svodi se na oblik.

Budući da je infinitiv polazni oblik, naglasak mu se ne sagledava ni prema kojoj drugoj glagolskoj formi, pa je sve drugo što bi se moglo reći o naglasku infinitiva zapravo opći naglasni propis i korpus.

Prezent

U prezentu naglasak infinitiva ostaje u ovim slučajevima:

1. u glagola sa silaznim naglascima: mētnuti–mētnēm, vīdjēti–vīdīm, slāviti–slāvīm, plākati–plāčēm, vjērovati–vjērūjēm; pāmtiti–pāmtīm, prāvdati–prāvdam, mājstoriti–mājstorīm;

2. u glagola s uzlaznim naglascima na četvrtom i daljem slogu od kraja riječi: bōraviti–bōravīm, dōlaziti–dōlazīm, zāvīdjēti–zāvīdīm, prīličiti–prīličī, sāvjetovati–sāvjetujēm;

3. u glagola treće vrste s uzlaznim naglascima na trećem slogu od kraja: žēljēti–žēlīm, crvēnjēti–crvēnīm, živjēti–živīm; no kad se od takvih glagola izvedu prefigurani, naglasak im se pomiče na prethodni slog: zažēljēti–zažēlīm, pocrvēnjēti–pocrvēnīm, doživjēti–doživīm; tako se naglasno ponašaju i glagoli pete vrste s morfom –i– u prezentu:⁴ držati–držīm, trčati–trčīm, vrīštati–vrīštīm, ali: zadržati–zadržīm, potrčati–potrčīm, zavrīštati–zavrīštīm;

4. u određenih naglasnih jedinica četvrte i pete vrste s uzlaznim naglascima na trećem slogu od kraja: lōviti–lōvīm, budāliti–budālīm, ali ulōviti–ulōvīm, pobudāliti–pobudālīm, trūbiti–trūbīm, ali zatrūbiti–zatrūbīm; zatim, bācati–bācām i pobācati–pobācām.

U prezentu se mijenjaju naglasci, i to uzlazni u silazne:

1. u glagola naglasnih jedinica rāditi–rādīm, nōsiti–nōsīm, kōvati–kūjēm u svim licima jednine i množine;

2. u glagola naglasnih jedinica pītati–pītām... pītajū, īmati–īmam... īmajū u svim licima osim trećeg množine, gdje je opet naglasak infinitiva.

Ako je u glagola koji infinitivnu osnovu tvore morfima –ova–, –eva–, –iva– ta osnova od tri i više slogova, a na dotičnim je morfima naglasak, u prezentu je takvih glagola kratkouzlazni naglasak na prethodnom slogu: darōvati–dārūjēm, vojēvati–vōjūjēm, kazīvati–kazījēm.

Zbog činjenice da glagoli treće vrste kao što su zažēljēti–zažēlīm, doživjēti–doživīm i glagoli pete vrste kakvi su prettrčati–prētrčīm, zazūjati–zazūjīm daju

izrazit ton naglašavanju prezenta u zapadnoj novoštokavštini, o njima je potrebno reći koju više.

Ikavskom je zamjenom staroga glasa jata došlo do obličnog izjednačenja glagola treće i četvrte vrste po standardnoj podjeli. To je dovelo i do naglasnog izjednačenja ili ga je bar snažno potpomoglo. Pri tome su prevagnuli naglasni odnosi glagola četvrte vrste. Ne ulazeći sad u povijesni razvoj ni u dijalektološke konkretizacije, dovoljno je navesti konačnice naznačenog razvoja: doživjeti–doživim (prema ikavskom doživiti–doživim) naglasno se ponaša kao jednāčiti–jednāčim; polētjeti–pōletīm (prema ikavskom polētiti–pōletīm) kao polōmiti–pōlomīm. Takav je naglasni odnos zahvatio i one glagole u kojih se sa suvremenoga gledišta ne vidi refleks jata jer se u njih poslije fonema č, ž, j i skupova –št–, –žd– različitim glasovnim promjenama javlja sufiks –a–: zazújati–zàzūjim, zadržati–zadržīm, potrčati–potrčīm, završitati–zàvršitīm, zazvíždati–zàzvížditīm... Taj je naglasni odnos povukao za sobom i glagole četvrte vrste kao što su zadržati–zadržīm, obrstati–obrstīm. Budući da istovrsne odnose u takvih glagola imaju i brojni ijekavski govori u Republici Hrvatskoj i Republici Bosni i Hercegovini, mora se dopustiti naglasno izjednačavanje u trećoj i četvrtoj vrsti s kakvim drugim uzrokom. No ostaje činjenica da su u ikavskim idiomima – zapadnom dijalektu, posavskim i južnoistarskim govorima – takvi odnosi konstante, pa ih treba vezati uz ikavski izgovor. Potpuniji je popis takvih glagola sljedeći: dobòljjeti–dòbolīm, dogòrjeti–dògorīm, dokòljjeti–dòkolīm, dolètjeti–dòletīm, dotrčati–dòtrčīm, dotúžiti–dòtúžīm, ishlápjeti–ishlápīm, iskípjeti–iskípīm, iskòpnjeti–iskòpnīm, istrčati–istrčīm, iščíliti–iščílīm, izbijéljeti–izbijélīm, izbjèžati–izbjèžīm, izbléjati–izbléjīm, izbòljjeti–izbolīm, izdàždjeti–izdàždīm, izgłàdnjeti–izgłàdnīm, izgòrjeti–izgorīm, izlètjeti–izletīm, izmíljeti–izmilīm, izviriti–izvirīm, izvrtjeti–izvrtīm, izvrvjeti–izvrvim, nadòljjeti–nàdolīm, nadviriti se–nàdvirīm se, nadžívjeti–nàdživīm, nagòrjeti–nàgorīm, nàlètjeti–nàletīm, narumènjjeti–narùmenīm, navrtjeti–navrtīm, naželjeti–nàželīm, nažívjeti se–nàživīm se, oblètjeti–òbletīm, obnijémjeti–òbnijémīm, obòljjeti–òbolīm, obudòvjeti–obudòvīm, ocrvèniti–ocrvenīm, očàtiti–očatīm, odlètjeti–òdletīm, odlèžati–òdležīm, odmíljeti–òdmilīm, odòljjeti–òdolīm, odvrvjeti–òdvrvim, oglàdnjeti–ògłàdnīm, ogòljjeti–ògolīm, ogòrjeti–ògorīm, ogrúbiti–ògrúbīm, ogrúbjeti–ògrúbīm, ohlàdnjeti–òhlàdnīm, okòpnjeti–òkopnīm, omúdriti–òmúdrīm, oplijéviti–òplijévīm, opústiti–òpústīm, opústjeti–òpústīm, osiròtiti–osiròtīm, osiròtjeti–osiròtīm, oskúpjeti–òskúpīm, oslijépiti–òslijépīm, oslijépjeti–òslijépīm, otpřtiti–òtprtīm, otpúziti–òtpúzīm, otrpjjeti–òtrpjīm, ozelènjjeti–ozelènīm, ožèdnjeti–òžèdnīm, oživiti–òživīm, oživjeti–òživīm, pobijéliti–pòbijélīm, pobijéljeti–pòbijélīm, pobjèsnjjeti–pòbjèsnīm, pobljédjeti–pòbljédīm, pobòljjeti se–pòbolīm se, pobudàliti–pobudàlīm, pocrñiti–pòcřnīm, pocrñjeti–pòcřnīm, pocrvèniti–pocrvènīm, pocrvènjjeti–pocrvènīm, pocvíljeti–pòcvilīm, podàždjeti–pòdàždīm, podlètjeti–pòdletīm, pogòrjeti–pògorīm, pogrúbjeti–pògrúbīm, pohítjeti–pòhitīm, pojécàti–pòjècīm, pokípjeti–pòkípīm, polètjeti–pòletīm, polúdjjeti–pòlúdīm, pomíljeti–pòmilīm, pomòdriti–pòmodrīm, pomrčati–pòmřčīm, pomřziti–pòmřzīm, poplavètjeti–poplavètīm, poplávjeti–pòplávīm, porumènjjeti–porùmenīm, porúznjeti–

pòrùžnim, poskùpjjeti–pòskùpim, poslijéjjeti–pòslijéjjeti, poslijéjjeti–pòslijéjjeti, postídjeti–pòstidim, posvijéltiti–pòsvijéltim, potàmnjeti–pòtamnim, potčcati–pòtrčim, potrèptjeti–pòtreptim, potrpjeti–pòtrpim, potrpjeti se–pòtrpim se, poštedjeti–pòštèdìm, použèljjeti se–použèlim se, povrvjeti–pòvrvim, pozelenjeti–pozelenim, požèljjeti–pòžèlim, požívjeti–pòživim, požúdjjeti–pòžúdim, požútjeti–pòžútìm, prečatiti–prečatim, prebljédjeti–prebljèdìm, prebòljjeti–prebòlim, prebújjeti–prebújim, pregòrjeti–pregòrim, pregrmjjeti–pregrmim, prejezditi–prejezdim, preljètjeti–preljètim, presjèditi–presjedim, pretčcati–pretrčim, pretřpjjeti–pretrpim, preživjeti–preživim, prilejtjeti–priletim, prsvijéltiti–prsvijéltim, pritrčcati–pritrčim, pritrpjjeti–pritrpim, pritrpjjeti se–pritrpim se, pritúžiti–pritúžim, pritúžiti se–pritúžim se, priviriti–privirim, procúriti–procúrim, procvatiti–procvatim, procvljjeti–procvlim, pročatiti–pročatim, progòrjeti–progòrim, progrmjeti–progrmim, prokòpnjeti–prokòpnim, prolètjeti–proletim, protúžiti–protúžim, provrtjeti–provrtim, provrtjeti se–provrtim se, provrvjeti–provrvim, proživjeti–proživim, rascvatiti se–rascvatim se, rasplàmtjeti–rasplamtim, rasprijatèljjeti–rasprijatèljim, razbòljjeti se–razbòlim se, razgòrjeti se–razgòrim se, razlètjeti se–razlètìm se, razlèžati se–razlèžim se, sadržati–sadržim, sagòrjeti–sagòrim, salètjeti–sàletim, slètjeti–slètìm, střcati–střčim, střpjjeti–střpim, ubàzdjeti–ubàzdim, ubòljjeti–ubòlim, ucvatiti–ucvatim, održati–održim, ugnjliti–ugnjilim, ukòpnjeti–ukòpnim, ulètjeti–uletim, umiljeti–umilim, uskípjeti–uskípim, ustrčcati–ustrčim, ustrčcati se–ustrčim se, ustrpjjeti–ustrpim, uštédjeti–uštèdìm, ušútjeti–ušútìm, utrčcati–utrčim, uvrtjeti–uvrtim, uvrtjeti se–uvrtim se, uzdržati–uzdržim, uzdržati se–uzdržim se, uzlètjeti–uzlètìm, uzlètjeti se–uzlètìm se, užèljjeti–užèlim, užútjeti–užútìm, zabàzdjeti–zabàzdim, zabijèliti–zabijèlim, zabijèljjeti–zabijèljim, zabijèljjeti se–zabijèljim se, zablèjjeti–zablèjim, zadàždjeti–zadàždìm, zadàždjeti se–zadàždìm se, zadržati–zadržim, zagòrjeti–zagòrim, zagrmjeti–zagrmim, zagúdjjeti–zagúdim, zahladnjjeti–zahladnim, zajèccati–zajèčim, zarúdjjeti–zarúdim, zarumèniti–zarumènim, zarumènjjeti se–zarumènim se, zastíditi–zastídìm, zastídjeti se–zastídìm se, zastúdjjeti–zastúdim, zaszvirjeti–zaszvirim, zaškrípjeti–zaškrípim, zaštédjeti–zaštèdìm, zašútjeti–zašútìm, zatreptjeti–zatreptim, zatrúbiti–zatrúbim, zatrúdnjeti–zatrúdnim, zaúccati–zaúčim, zaújjeti–zàujim, zazújjeti–zàujim, zazvéccati–zazvéčim, zazvížditi–zazvíždìm, zazvóniti–zazvónim, zažèljjeti–zažèlim, zažèljjeti se–zažèlim se, zažubòriti–zažubòrim, zažútjeti–zažútìm.

Takvi glagoli koji imaju prijelazan par u četvrtoj vrsti – po gledištu Zrinke Vuković – »u prefigiranom obliku zadržavaju infinitivni naglasak« (npr. zacrvènjjeti se – zacrvènim se i zacrvèniti–zacrvènim).⁵ To je prihvatljivo radi očuvanja i razvijanja razlikovnih jedinica, ali će teže funkcionirati jer nije u ustrojstvu zapadnog dijalekta kao jezgre hrvatske naglasne norme.

U glagola koji u infinitivu imaju silazne naglaske a pripadaju drugom, promjenljivom tipu odnosi su između tih naglasaka i onih u prezentu iskomplicirani već razmatranom pokratom infinitiva i susljednim prozodijskim razvojem, pa se treba, da bi se izbjeglo vraćanje u povijest, zadovoljiti prikazom tih naglasnih

odnosa kako se oni daju razabrati iz same tipologije na suvremenom stupnju razvoja.

Kad se izuzmu pomoćni glagoli biti i htjeti, jednosložni prezent uvijek ima dugosilazni naglasak *dām, znām, sjā, zjā...*

Sve drugo što je značajno za naglasak prezenta moći će se razabrati iz tipologije i korpusa.

Aorist

Kad je riječ o naglasku toga glagolskog oblika, uglavnom nema teškoća s prvim licem jednine ni s licima množine, pogotovu ne s ovim potonjima. U njih je po pravilu naglasak infinitiva dotičnoga glagola: *zarāditi-zarādih-zarādismo-zarādiste-zarādiše, ispitati-ispitah-ispitasmō-ispitaste-ispitaše, utrnuti-utrnuh-utrnusmō-utrnuste-utrnūše, poloviti-polovih-polovismō-poloviste-poloviše...* ili prezenta: *istēčem-istekoh-istēkosmō-istēkoste-istekoše, povūčem-povukoh-povūkosmō-povūkoste-povukoše*. Izvan tih pravila ostaju glagoli izvedeni kakvim prefiksom od glagola ići. U njih je, kad su dvosložni, u svim licima jednine i množine aorista dugouzlazni naglasak: *dōći-dōdoh-dōde-dōde-dōdosmō-dōdoste-dōdoše, nāći-nādoh-nāde-nāde-nādosmō-nādoste-nādoše*; kad su trosložni ili od većeg broja slogova, dugouzlazni naglasak imaju samo u prvom licu jednine i svim licima množine: *nāići-nāidoh-nāidosmō-nāidoste-nāidoše, mīmōići-mīmōidoh-mīmōidosmō-mīmōidoste-mīmōidoše*. Valja napomenuti da će se u okviru navedenih pravila donekle kolebati naglasak prvog lica jednine aorista zbog startne zapadno-novoštokavske prozodije, težeci ponekad da se izjednači s drugim i trećim licem jednine. To se može zanemariti jer će težnja za ujednačenjem s naglaskom u licima množine učiniti svoje.

Krajnji je samoglasnik u trećem licu množine dug, ali on može biti i kratak.

U drugom i trećem licu jednine aorista prevladao je, zbog učinka organskoga novoštokavskog naglašavanja, povučeni, čelni naglasak, pa u cjelini gledano ta lica imaju sljedeći naglasak: *pōtrēse, špeče, ūtrnū, zāželje, dōživje, pōlomī, zāpītā, zāgospodovā*. To vrijedi i za glagole od tri sloga i više koji su izvedeni od glagola ići: *nāide, izāde, mīmōide*.

Nesloženi glagoli duge osnove i složeni s prefiksom *s-* imaju u drugom i trećem licu jednine dugosilazni naglasak: *bāciti-bāci, vīknuti-vīknū, zbāciti-zbāci, svūći-svūče, strēsti-strēse, sōjkati-sōjkā*.

Imperfekt

Budući da je taj oblik vrlo rijedak u hrvatskim štokavskim govorima (u zapadnom se dijalektu čuje samo iznimno, u govorima slavonskog dijalekta nikako), naglasak mu je dosta kolebljiv. Ipak se uglavnom usustavio u tom obliku

naglasak infinitiva: trnuti–trnjāh⁶..., hváliti–hváljāh, nòsiti–nòšāh, govòriti–govòrah, pítati–pítāh, gonétati–gonétāh, kazívati–kazívāh.

U glagola prve vrste naglasni su odnosi izmijenjeni pokratom infinitiva i time izazvanom naglasnom prilagodbom, pa je u njih prevladao težišni naglasak prezenta: trèsti–trésem–trésijih, plèsti–plètem–plètijāh, prèsti–prédem–prédijāh, îci–îdem–îdāh. Naglasak se prezenta u imperfektu može javiti i u drugih glagola, ali je po pravilu u tom obliku naglasak infinitiva koji mu daje osnovni ton u glavnini glagolskoga korpusa.

Particip prezenta

Taj oblik uvijek ima naglasak i zanaglasnu dužinu trećeg lica množine prezenta: mèsti–mètū–mètūci, trèsti–trésū–trésūci, trnuti–trnū–trnūci, željeti–žèlē–žèlēci, živjeti–živē–živēci, nòsiti–nòse–nòsēci, píliti–pīlē–pīlēci, pítati–pítajū–pítajūci, gospodovati–gospòdujū–gospòdujūci itd.

Jedino se u glagola četvrte vrste koji imaju osnovu od tri i više slogova i dugouzlazni naglasak na drugom slogu javljaju uz naglaske prezenta i naglasni infinitiva: ribáriti–ribārē–ribārēci i ribáreći, životáriti–živòtārē–živòtārēci i živo–tārēci.

Doduše, na temelju određenih hrvatskih novoštokavskih govora, npr. Sinja, Makarske i dijelova Slavonije, javit će se sporadično i naglasni infinitiva u tom obliku hváliti–hválēci, skákati–skácūci, ali to bitno ne mijenja osnovno pravilo o općoj naglasnoj podudarnosti trećeg lica množine prezenta i toga participia.

Particip perfekta

Naglasak je tog oblika jednak naglasku infinitiva: ispeći–ispekāvši, pòvūci–pòvūkāvši, utrnuti–utrñūvši, polèjeti–polèjtjēvši, pretřpjeti–pretřpjēvši, zapítati–zapítāvši, daròvati–daròvāvši, pretřpjeti–pretřpjēvši, zapítati–zapítāvši, daròvati–daròvāvši itd.

U glagola îci, dôci i drugih dvosložnih nastalih prefiksacijom od ici kratkouzlazni je naglasak na prvom slogu: išāvši, dòšāvši, nàšāvši; u trosložnih je opet kratkouzlazni na prvome slogu: nàdôci–nàdòšāvši, pridôci–pridošāvši, ôtići–ôtišāvši.

Jedno je od bitnih mjesta razilaska kodificirane i žive naglasne norme upravo i naglasak participia perfekta.⁷ Svi oni glagoli što su navedeni uz infinitiv, kao što su isplesti, natući itd., imaju naglaske koji su ishod razvoja zapadnog dijalekta i njemu srodnih idioma po tome dijelu jezičnog ustrojstva: ogrèbāvši, ôzèbāvši itd. prema kodificiranome: ogrèbāvši, ôzèbāvši. Potonji naglasni imaju isti status u hrvatskome književnom jeziku kao naglasni infinitiva: ogrèpsti, ôzèpsti — oni su drugotni članovi dubleta a rabe se u prijevodima klasičnih tekstova, a živi su u govoritelja hrvatskoga književnog jezika kojima su startni jezici ijekavski govori.

Particip aktivni

Po pravilu je u tom obliku naglasak infinitiva: tēci–tēkao–tēkla–tēklo, zēpsti–zēbao–zēbla–zēblo, pōteći–pōtekao–pōtekla–pōteklo, ōzēpsti–ōzēbao–ōzēbla–ōzēblo, utrnuti–utrnuo–utrñula–utrñulo, živjeti–živio–živjela–živjelo, pítati–pítao–pítala–pítalo, kazívati–kazívao–kazívala–kazívalo...

Glagoli s infinitivom na –ati i –ovati/–evati s kratkouzlaznim naglaskom na pretposljednem slogu infinitivne osnove imaju u obliku za muški rod kratkosilazni naglasak na prvom slogu, a u ženskom i srednjem rodu te svim rodovima množine zadržavaju naglasak infinitiva: držati–držao–držala–držalo–držali–držale–držala, čítati–čítao–čítala–čítalo–čítali–čítale–čítala, štòvati–štòvao–štòvala–štòvalo–štòvali–štòvale–štòvala, pročítati–próčitao–pročítala–pročítalo–pročítali–pročítale–pročítala, pošòvati–pòštovao–pošòvala–pošòvalo–pošòvali–pošòvale–pošòvala, gospodòvati–gòspodovao–gospòdovala–gospodòvalo–gospòdovali–gospodòvale–gospodòvala. U takvu naglasku ima bitna udjela ustrojstvo zapadnog dijalekta.

Izuzetak su od navedenog pravila glagolske tvorenice od dàti, bràti, pràti, zvàti, npr. dōdati, òprati, pòbrati, dōzvati: u njih je čelni naglasak u sva tri roda participa aktivnoga, sa zanaglasnom dužinom u ženskom i srednjem rodu te svim rodovima množine: dōdao–dōdāla–dōdālo–dōdāli–dōdāle–dōdāla, pòbrao–pòbrāla–pòbrālo–pòbrāli–pòbrāle–pòbrāla, dōzvao–dōzvāla–dōzvāli–dōzvāle–dōzvāla.

Međutim, govornici hrvatskoga književnog jezika iz Slavonije ostvaruju u svim rodovima participa aktivnoga glagola na –ati i –ovati/–evati usustavljen čelni naglasak sa zanaglasnom dužinom u ženskom i srednjem rodu jednine i u svim rodovima množine: pròčitao–pròčitāla–pròčitālo–pròčitāli–pròčitāle–pròčitāla, rāzvjenčao–rāzvjenčāla–rāzvjenčālo–rāzvjenčāli–rāzvjenčāle–rāzvjenčāla, zāblisťao–zāblisťāla–zāblisťālo–zāblisťāli–zāblisťāle–zāblisťāla... Zato u takvih glagola valja prihvatiti dubletno naglasno rješenje u participu aktivnom.

Što se pak tiče glagola prve vrste, u njih je nazočan i naglasak podrijetlom iz ijekavskih govora: pēći–pēkao–pēkla–pēklo–pēkli–pēkle–pēkla, proplēsti–propleo–proplēla–proplēlo–proplēli–proplēle–proplēla, trēsti–trēsao–trēslo–trēslo–trēsli–trēsle–trēslo, zatrēsti–zatrēsao–zatrēslo–zatrēslo–zatrēsli–zatrēsle–zatrēslo. Takav je naglasak u hrvatskom književnom jeziku mnogo rijedi te ima normativni status kao i infinitiv pēći, ispēći, trēsti, potrēsti, odnosno particip perfekta ispēkāvši, potrēsāvši.

Particip pasivni

Nije lako uobličiti pravila o naglasku participa pasivnoga. Ipak se dadu razabrati određene pravilnosti u naglašavanju tog oblika.

1) Određeni oblik participa ima jednak naglasak u sva tri roda, i to onakav kakav je u obliku za muški rod neodređenog lika s tim da se na nj dodaju dugi nastavci –ī, –ā, –ō: plēteni–plētenā–plētenō, šiven–šivenī–šivenā–šivenō itd.

2) Neodređeni oblik može imati jednak naglasak u svim rodovima: kûpovān–kûpovāna–kûpovāno, pītān–pītāna–pītāno, uprīličēn–uprīličēna–uprīličēno, a može imati i različito mjesto naglasaka: plēten–pletēna–pletēno, dovēden–dovēdēna–dovēdēno. To se potonje odnosi na glagole prve vrste, ali se i u njih probija tendencija ujednačavanja: plēten–plētēna–plētēno, dovēden–dovēdēna–dovēdēno, pojēden–pojēdēna–pojēdēno.

3) Prosti glagoli što u infinitivu imaju koji uzlazni naglasak na trećem slogu od kraja dobivaju u participu pasivnom silazni naglasak na prvom slogu: tāknuti–tāknūt, žēljēti–žēljēn, dīžtati–dīžtān, nōsiti–nōšen, lōmiti–lōmljēn, kōvati–kōvān, bātīnati–bātīnān, kupōvati–kûpovān; stēgnuti–stēgnut, žīvjeti–žīvljēn, bāciti–bāčen, pītati–pītān. Jednostavni glagoli lika darīvati, kazīvati vladaju se naglasno kao složeni zapītati, dakle dārīvān, kazīvān kao zāpītān.

Prenošenje je oslabljeno: tāknut–dōtaknut, žēljēn–zāželjēn, nōšen–dōnošen, lōmljēn–pōlomljēn, stēgnut–istēgnut, bāčen–izbāčen, pītān–zāpītān. Međutim, glagoli s infinitivom na –ati i –ovati/–evati i s kratkouzlaznim naglaskom na pretposljednem slogu infinitivne osnove imaju u participu pasivnom čelni naglasak: čītati–čītān–prōčitān, ōrati–ōrān–zāōrān, bātīnati–bātīnān–izbātīnān, kupōvati–kûpovān–pōkupovān.

4) U jednosložnom je obliku uvijek dugosilazni naglasak: dāti–dān ili dāt, znāti–znān, tkāti–tkān.

Rjeđi se naglasni odnosi, kao i u drugih oblika, mogu razabrati u obrascima naglasnih jedinica u samoj tipologiji.

Zapovjedni način

U sva je tri prosta oblika naglasak jednak. Treće se lice jednine, odnosno množine izriče riječcom nēk ili nēka i trećim licem jednine, odnosno množine prezenta: nēk rādī, nēka rādī, nēk rādē, nēka rādē.

Glagoli prvoga tipa, razumije se, zadržavaju i u tom obliku naglasak infinitiva: sjēsti–sjēdni, pāmtiti–pāmti, plōviti–plōvi, tāložiti–tāložī.

Samo imperativi koji su u drugom licu jednine jednosložni a tvore se spomoću nastavka –j, –jmo, –jte, bez obzira na to kojem tipu glagol pripada, uvijek pred tim nastavcima imaju dugosilazni naglasak: krīti–krīj, grījati–grīj, kōvati–kūj itd. Imperativi s tim nastavcima i s više slogova u drugom licu jednine imaju, bez obzira na naglasni tip glagola, naglasak prezenta i dug slog pred nastavcima: slūšati–slūšām–slūšāj, vlādati–vlādām–vlādāj, dočekīvati–dočekujēm–dočekūj...

Imperativi s nastavcima –i, –imo, –ite obično imaju naglasak infinitiva bez obzira na tip kojem pripada glagol što se spreže bāciti–bācīm–bāci, vīkati–vīčēm–vīci, nōsiti–nōsim–nōsi, govōriti–govōrīm–govōri.

Za glagole prve vrste u kojih su zbog povijesnog razvoja izmijenjeni naglasni odnosi, praktično je pravilo da u imperativu imaju naglasak prezenta: plēsti–plētēm–plēti, trēsti–trēsem–trēsi, krāsti–krādem–krādi, dōnijēti–dōnēsem–dōnēsi. Moglo bi se reći da je u tih glagola u imperativu onakav naglasak kakav bi imali

u infinitivu da u prošlosti nisu gubili dočeka ni mijenjali naglasak, ali bi takvo pravilo bilo manje praktično jer bi zahtijevalo oslanjanje na povijesni razvoj a i suvremeno drugačije naglasno stanje u Karadžić-Danićevu idiomu, npr. teći-těci, potěci-poteci, potrěsti-potrěsi, počī-pōdi. Ovo bi drugo pravilo objasnilo i glagole kakvi su rěci, počī, ali ne bi objasnilo one lika krāsti-krādem-krādi, prěsti-prědem-prědi. U svakom slučaju, za naglasak su ovog oblika, kao i drugih uostalom, potrebni dodatni podaci u tipologiji.

Zanaglasne dužine u glagola

U glagolskih su oblika zanaglasne dužine na ovim mjestima:

1. na samoglasniku s kojeg je u složenih glagolskih oblika prenesen dugosilazni naglasak: vūci-pōvūci, rādīm-zārādīm, trēsao-pōtrēsao, pītāj-zāpītāj;

2. u prezentu na krajnjem slogu trećeg lica množine: tresū, plētū, rādē, glēdajū; izuzetak je samo glagol biti, kojega trajni prezent u trećem licu nije dug: jěsu; nadalje su dugi prezentski nastavci -am, -aš, -a, -amo, -ate: pjěvam, pjěvāš, pjěvā, pjěvāmo, pjěvāte; zatim nastavci -im, -iš, -i, -imo, -ite: rādīm, rādīš, rādī, rādīmo, rādīte; dugi su i prezentski nastavci -em, -eš, -e, -emo, -ete i -jem, -ješ, -je, -jemo, -jete poslije silaznih naglasaka: rēcēm, rēcēš, rēcē, rēcēmo, rēcēte; čūjem, čūješ, čūjē, čūjēmo, čūjēte; tīnēm, tīnēš, tīnē, tīnīmo, tīnīte; zanaglasna dužina izostaje poslije uzlaznih naglasaka: plētem, plēteš, plēte, plētemo, plētete; vūčem, vūče, vūčeš, vūčēmo, vūčēte;

3. na krajnjem slogu trećeg lica množine aorista: rēkošē, ōdošē, pōdošē, zapītašē, ali ta dužina može izostati: rēkoše, ōdoše, zapītaše; na krajnjem slogu aoristnog oblika za drugo i treće lice jednine na nulli morf: zādržā, zāpītā, ūpāmī, pōlomi;

4. pred imperativnim nastavcima -j, -jmo, -jte kad drugo lice tog oblika ima više od jednoga sloga: čūvaj, bācāj, pītāj, dočekūj;

5. pred sufiksom u participu prezenta: vōdēci, glēdajūci, pīšūci, dārujūci;

6. u pretposljednem slogu participa prošloga: rēkāvši, zapītāvši;

7. pred nastavkom -n-, -t- u participu pasivnome: dārovan, dīgnūt;

8. pred sufiksom u glagolskih imenica: pjěvānjē, būdēnje, pāmćenje, vōdēnje.

Sve ostalo što valja znati o naglascima glagola ide u tipologiju i naglasni korpus.

Literatura i bilješke

1. Ovaj je rad dio buduće knjige u kojoj će se izložiti suvremena naglasna norma hrvatskoga književnog jezika.
2. S. Vukušić: Usporedbe dvaju novoštokavskih naglašavanja — stičkog i Danićeva (Prilog za uporabnu normu hrvatskoga književnog jezika), Senjsko muzejsko društvo, Senj, 1982.
Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta, Istarska naklada, Pula, 1984.
3. Kad se par glagola s jednakim infinitivnim naglaskom ne razlikuje naglasno ni u prezentu, navodi se samo jedan glagol, npr. izvesti (prezent izvedem ili izvezem).

- 1 Po prjašnjim su razvrstavanjima glagola I ti glagoli treće vrste, ali se ovdje polazi od Babiceve
- 2 movirane podjele prema kojoj takvi glagoli sa suvremenoga gledišta idu u petu vrstu. Vidi: S
- 3 Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Globus-Zagreb, 1986, str. 9.
- 4 Z. Vuković: *O glagolskoj naglasnoj tipologiji*, *Jezik*, Zagreb, god. 26, br. 2, str. 41.
- 5 Budući da u cijeloj paradigmi naglasak imperfekta ostaje jednak, dovoljno je navesti njegovo prvo
- 6 lice.
- 7 S. Vukušić: *Naglasak participa perfekta u hrvatskom književnom jeziku*, *Jezik*, Zagreb, god. 32,
- 8 br. 3, str. 75-76.
- 9 Vidi bilješku pod brojem 2.

Summary
The Accent of Verbal Forms
Stjepan Vukušić

The specific characteristic of the accent system of the Western New Štokavian is expressed particularly in verbal forms. This contribution gives the list of representative accent patterns for all verbal forms.